

מכמני בראשית רבה בפרשת מקץ

מים ראשונים: כבר זכינו לעטר פרשות מספר בליקוט מכמני (פתגמי) המדרש על אותה פרשה, בעיקר בפרשות ספר ויקרא, עפ"י מדרש ויקרא רבה המשופע במכמני לשון וקצת גם בפרשות ספר בראשית עפ"י מדרש בראשית רבה המלווה את הספר. והגיע תורה של פרשת מקץ.

בראשית רבה פרשה פט

מי מתקיים על מי?¹

בשעה שהשנים יפות, הבריות נעשות אחים אלו לאלו.²

כל חלום שהוא סמוך לבוקר, מיד הוא בא.³

אין עבד מלך ולא לובש כְּלִידוֹן.⁴

הכל הולך אחר הפתרון חוץ מהיין.⁵

פרשה צ

על פיך ישק כל דבר.⁶

¹ פרעה שואל את יוסף: מי מתקיים על מי, אני על אלוהי או אלוהי עלי? ויוסף עונה לו: אתה על אלוהיך, שכתוב: "והנה פרעה עומד על היאור". ראה בהמשך המדרש שם וכן בבראשית רבה סט ג, פרשת ויצא בחלום הסולם: "א"ר יוחנן: הרשעים מתקיימין על אלהים: ופרעה חולם והנה עומד על היאור, אבל הצדיקים אלהים מתקיים עליהם, שנאמר: והנה ה' נצב עליו ויאמר אני ה' אלהי אברהם". הצדיק נושא את שם האלוהות בעולם ומקיים את האמונה בעולם, אבל הרשע והיהיר מתנשא על גבי רעיון האלוהות ומצפה שהיא תקיים את ממשלתו ומלכותו. יוסף עונה לפרעה כשיטתו ולא סבור שזה הזמן "לחנך" אותו. את זה יעשה משה.

² על בסיס שבע הפרות היפות והבריאות וכן שבע השבלים הבריאות והטובות, ככתוב: "והנה מן היאור - בשעה שהשנים יפות הבריות נעשין אחין אלו לאלו. ותרעינה באחו - אהבה ואחוה בעולם ... וכן הוא אומר (תהלים עב) ישאו הרים שלום, א"ר אחא נשאו הרים נשיאתן שלום לעם". ולהלן במדרש בפרשה צא סוף סימן ה: "בזמן שאדם עשיר, יש לו פנים שמחים לראות את חברו. ובזמן שאדם עני, אין לו פנים לראות מפני שהוא מתבייש מחברו". רווחה כלכלית צריכה להביא אחווה ושלוש ויחסים טובים בין אדם לחברו (ולא תחרות ורדיפה אחרי עוד ועוד עושר). לא בכדי מסמן הנביא יחזקאל את הפריחה החקלאית והסביבתית כסימן לגאולה, כדרשת רבי אבא בגמרא סנהדרין צח ע"א: "אמר רבי אבא: אין לך קץ מגולה מזה, שנאמר: ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל וגו' (יחזקאל לו ח)".

³ אומרים שאדם חולם הרבה במהלך השינה והחלום שאיתו הוא מתעורר הוא זה שנחלם בשניות האחרונות (האם זה נכון?). אפשר שחכמי קדם גם ידעו דבר זה וחשבו שכיוון שעם החלום הזה האדם מתעורר, הוא מסמל יותר מכל חלום אחר את שעתיד לקרות. ולכן, אומרים המפרשים, כתוב: "ותפעם רוחו", שפרעה עצמו הרגיש שלחלום זה יש משמעות מעשית. ראה הצעת מדרש שכל טוב בפרשה בהבחנה בין חלום פרעה וחלומות יוסף: "א"ר יוחנן: כל חלום שהוא סמוך לבוקר מיד בא בקרוב, שכן חלום פרעה סמוך לבוקר היה, ולפיכך בא לבקר. והוא מבערב הוא מתאחר, אפילו עד כ"ב שנה, כחלומו של יוסף". והרי לנו מוסר השכל טוב: קודם תפתור יוסף את חלומותיהם של אחרים, ואז יתגשמו חלומותיך.

⁴ לאחר שנלאו חרטומי מצרים לפתור לפרעה את חלומו, בא שר המשקים ומזכיר את יוסף. אבל בשל דבריו: "נער עברי, עבד לשר הטבחיים", רואה המדרש את דבריו לשלילה: "ושם אתנו נער עברי עבד וגו' - אף על פי שהזכיר אותו הוא מבזהו שהוא יודע לאיזה גדולה הוא נכנס ... א"ר שמואל בר נחמן: ארורים הם הרשעים שאין עושים טובה שלימה, נער - שוטה, עברי - שונא, עבד - שכך מוכתב בְּסִקְרִידוֹן של פרעה שאין עבד מולך ולא לובש כְּלִידוֹן". סקרידון הוא כתבי הגנזים. כלידון הוא תכטיט מלכותי (אצעדה? ראה שמואל ב א י על שאול). כך או כך, נראה לקשר ביטוי זה לביטוי "עבד כי ימלוך", שמקורו בספר משלי ל כא-כג: "תחת שלוש רגְּזָה אָרֶץ וְתחת ארְבַּע לא תוכל שֵׁאת: תחת עֶבֶד כִּי יִמְלֹךְ וְנָבֵל כִּי יִשְׁבַע לְחֵם: תחת שְׁנוּאָה כִּי תִבְעַל וְשִׁפְחָה כִּי תִרְשַׁב גְּבֻרָתָהּ". לעומתו, ראה הביטוי: "עבד מלך כמלך" בבראשית רבה טז ג על שבחו של נהר פרת. ראה גם ישעיהו מט ז: "לֹא אָמַר ה' גֹּאֵל יִשְׂרָאֵל קְדוֹשׁוֹ לְבָזָה נֶפֶשׁ לְמַתְעֵב גּוֹי לְעֵבֶד מְשָׁלִים מְלָכִים יָרְאוּ וְקָמוּ שָׂרִים וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לְמַעַן ה' אֲשֶׁר נֶאֱמָן קִדְשׁ יִשְׂרָאֵל וַיִּבְחָרְךָ".

⁵ ראה האמירה בשלמותה: "א"ר יוחנן: הכל הולך אחר הפתרון חוץ מן היין. יש מי ששותה אותו וטוב לו ויש מי ששותה אותו ורע לו". לייין יש השפעה פיזית על האדם, לטוב ולרע. ראה לשון ויקרא רבה יב ד: "אם שותה פלחו - חָמַר. יתר על פלחו - חמור". אבל החלום - "הכל בראש" וניתן לפתרון כזה או אחר. וחכמים התעסקו הרבה בחלומות ופתרוניהם וגם בהטבת החלום. ראה שם בהמשך המדרש את הסיפור על האשה שבאה לר' אליעזר וספרה לו שראתה בחלום שקורת ביתה נשברה והוא פותר אותה לטובה ואומר לה: "את יולדת בן זכר" (יולדת היא אשה שיושבת על המשבר). למחרת באה האשה שוב עם חלום דומה, ר' אליעזר לא היה בבית המדרש והתלמידים פתרו את חלום האשה לרעה. כשחזר ר' אליעזר ושמע מה הם פתרו לאשה, אמר להם: "אבדתם אדם". ואחרי כל זאת, גם אמרו חכמים: "אין חלום בלא דברים בטלים" ור' אבהו מוסיף: "דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין". ראה דברינו [תשמע חלום לפתור אותו](#) בפרשה זו, [איש כפתרון חלומו](#) בפרשת וישב, וכן [חלומות בראשית](#) בפרשה זו.

⁶ אין זה הביטוי במקרא או במדרש, נקטנו בלשון המקובל היום. מה פירוש "על פיך ישק"? כפשוטו הוא שדברים ייעשו מכאן ואילך רק עפ"י מוצא דברך, עפ"י פקודותיך, היינו משק שפתיך. וקרוב לו הביטוי "שפתיים ישק", עפ"י משלי כד כו: "שִׁפְתַיִם יִשְׁקוּ מִשִּׁיב דְּבָרִים נְלָחִים", בשבח תוקף של דיבור מחמת החכמה שבו ולא מחמת השררה. אבל המדרש בפרשתנו רואה ב"ישק" סימן של כבוד ואומר:

גדולתי למעלה מגדולתך – קדושתו למעלה מקדושתך.⁷

מְשָׁלוּ נַתְנוּ לוֹ.⁸

הברכה נתונה באוצרות.⁹

פרשה צא

יֵשׁ שֶׁפָּרַךְ – יֵשׁ סֶפֶר.¹⁰

מפני העין.¹¹

"ועל פיך ישק כל עמי - שלא יהא אדם נושקני חוץ ממך". ורש"י בפרשה מחבר את "וישק" עם "מְשָׁק" ומפרש: ישק - יתזן, יתפרנס. כל צרכי עמי יהיו נעשים על ידך, וכן משק ביתי (בראשית טו ב), וכמו: נשקו בר (תהלים ב יב), גרניש'ין בלע"ז [אספקה]. היינו, אתה יוסף כעת שר הכלכלה והמשק המצרי. מעניין אם בן יהודה שחידש את המילה "משק" בעברית המודרנית, הסתמך על רש"י זה. אך בפירושו למשלי מפרש רש"י: "שפתים ישק - ראויים כל שפתים לנשקו", בדומה למדרש בראשית רבה בפרשה. ומצודת דוד מפרש הידוק השפתיים, היינו כסימן של הכנעה וקבלת מרות: "שפתים ישק - כי עתה כדברם כדברים האלה אז הרשע הזה ישק שפה העליונה בתחתונה ולא יתחם לדבר עזות מול המוכיחים". נראה שיש עוד פירושים לביטוי זה בין לפתיחת הפה ובין לסגירתו, בין כביטוי של שררה ומדרג של שררה ובין כביטוי של הכנעה ונמיכות קומה.

⁷ פרעה מבחיר ליוסף שעם כל הכבוד והמשלה שהוא מפקיד בידו, שלא ישכח 'מי כאן בעל הבית', ולמדרש אין שום בעיה ללמוד מפרעה לקב"ה. וזו לשון המדרש בסימן ב שם: "אמר ריש לקיש: שני דברים הכתיב לנו משה בתורה ואנו למדים מפרשת פרעה הרשע, כתוב אחד אומר: והיית רק למעלה (דברים כח יג בברכה של פרשת כי תבוא) - יכול כמוני? אתמהא! תלמוד לומר: "רק" - גדולתי למעלה מגדולתכם. ואנו למדים אותה מפרעה הרשע: אתה תהיה על ביתי ועל פיך ישק כל עמי - יכול כמוני? תלמוד לומר: רק הכסא אגדל ממך - גדולתי למעלה מגדולתך. והדין (זה): דבר אל כל עדת בני ישראל ואמרת אליהם קדושים תהיו (ויקרא יט ב) - יכול כמוני? תלמוד לומר: כי קדוש אני ה' אלהיכם - קדושתו למעלה מקדושתכם. ואנו למדים אותה מפרעה הרשע: ויאמר פרעה אל יוסף אני פרעה - יכול כמוני? תלמוד לומר: אני פרעה - גדולתי למעלה מגדולתך". ור' יהושע מסכנין מוסיף שם עוד דרשה שמשווה בקל וחומר את "אני" של הקב"ה בישעיהו פרק מו ד: "וְעַד זִקְנָה אֲנִי הוּא וְעַד שִׁיבָה אֲנִי אֶסְבֵּל אֲנִי עֲשִׂיתִי וְאֲנִי אֶשָּׂא וְאֲנִי אֶסְבֵּל וְאֲמַלְט" עם "אני של פרעה. נראה שמוטיב זה מתחבר עם המוטיב "לחלוק כבוד למלכות" (דברינו בפרשת וארא) ועם הרעיון "מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא" (ברכות נח ע"א) - המלכות כאן עלי אדמות היא כעין המלכות למעלה בשמים. חז"ל כבדו את המלכות הארצית, גם כאשר חשו היטב את נחת זרועה, משום שהאמינו שמלכות השמים היא שהעניקה למלכות הארץ את תוקפה; ומשום שראו בפאר וחוזק המלכות הארצית בבואה ואפילו הבטחה, למלכות העתידית שתחזור לישראל בזכות השמים.

⁸ הביטוי המלא שם הוא: "יוסף - משלו נתנו לו". יוסף לא קיבל שום דבר בחינם, אלא זכה במה שזכה מתוך מעשים שעשה (ונמנע ולא עשה). ראה שם דרשתו של רבן שמעון בן גמליאל: "יוסף משלו נתנו לו: פיו שלא נשק בעבירה - ועל פיך ישק כל עמי. גופו שלא נגע בעבירה - וילבש אותו בגדי שש. צוארו שלא הרקין לעבירה - וישם רביד הזהב על צוארו. ידיו שלא משמשו בעבירה - ויסר המלך את טבעתו מעל ידו ויתן אותה על יד יוסף וכו'". והוא מדרש נגדי למדרש בו מאיימת אשת פוטיפר על יוסף: "חותכת אני אנונה שלך, אמר לה: נותן לחם לרעבים. כובלתך אני - ה' מתיר אסורים. כופפת אני קומתך - ה' זוקף כפופים. מסמאת אני את עיניך - ה' פוקח עיוורים". ראה גם המדרש בתחילת פרשה פט: "כל עצב שהיה ליוסף עם אדונתו, היה לו יתרון ממנה". פרעה נותן לו לאשה את אסנת בתה. חזרה לביטוי: "משלו נתנו לו". נראה שיש כאן 'הורדה' ארצית לצדיקים את האמירה לגבוה: "כי מִמֶּךָ הִפְלֵל וּמִיָּדְךָ נִתְּנוּ לָךְ" (דברי הימים א כט יד). ראה דברינו [מִיָּדְךָ נִתְּנוּ לָךְ](#) בפרשת ויקהל.

⁹ בעצם כינוס יבול חקלאי (אולי גם אוצרות אחרים) יש ברכה הכוללת תוספת וריבוי. ראה במדרש שם על הפסוק: "אוכל שדה העיר אשר סביבותיה נתן בתוכה", שיטת ר' יהודה: "נתן מה שבתחום טבריה בטבריה ומה שבתחום ציפורי בציפורי, מפני שכל ארץ וארץ מעמדת פירותיה". כל חבל ארץ צריך לפרנס ולכלכל את עצמו. אבל שיטת חכמים שם: "אם מתכנסים הם כל בני טבריה לאכול מה שבתחום טבריה וכל בני ציפורי לאכול מה שבתחום ציפורי, אין בה קומץ קומץ (אין זה מספיק). זאת אומרת שהברכה נתונה באוצרות". השווה עם הגמרא בתענית ח ע"ב: "אמר רבי יצחק: אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין, שנאמר: יצו ה' אתך את הברכה באסמך. תנא דבי רבי ישמעאל: אין הברכה מצויה אלא בדבר שאין העין שולטת בו, שנאמר: יצו ה' אתך את הברכה באסמך. תנו רבנן: הנכנס למוד את גורנו אומר: יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתשלח ברכה במעשה ידנו. התחיל למוד אומר: ברוך השולח ברכה בכי הזו. ממו ואחר כך בירך - הרי זו תפילת שוא. לפי שאין הברכה מצויה לא בדבר השקול ולא בדבר המדוד ולא בדבר המנוי אלא בדבר הסמוי מן העין". אין כאן רק חשש מ"העין", היינו עין הרע, אלא אדרבא, אמונה שבדבר הסמוי והנתון באוצרות, יש ממש תוספת.

¹⁰ מתוך דבר רע, יצמח דבר טוב. מרגע של ייאוש ונפילה, יבוא הרגע של תקווה וקוממות. יעקב שולח את האחים לשבור אוכל במצרים: "וירא יעקב כי יש שבר במצרים" ומכאן ואילך מתחילה ה"סבר", האולה ליעקב וחיבור מחדש של חלקי המשפחה שישבירו פנים זה לזה. ראה לשון המדרש על שבר/סבר: "כי יש שבר - זה הרעב, כי יש סבר - זה השבע. כי יש שבר - זה הרעב הורד מצרימה, כי יש סבר - ויוסף הוא השליט. כי יש שבר - ועבדו וענו אותם, כי יש סבר - ואחרי כן יצאו ברכוש גדול". והמדרש שם גם ניזר בפסוק מתהלים קמו ה: "אֲשֶׁרִי שִׁאֵל יַעֲקֹב בְּעֵזְרוֹ שִׁבְרוּ עַל ה' אֱלֹהֵינוּ". אך בפשט המילה "שבר" הכוונה כאן דווקא לאוכל ומזון ולא לרעב, ומילה זו מתחברת היטב עם כינויו של יוסף "הַמְשַׁבֵּר לְכָל עִם הָאָרֶץ", ומספר פסוקים קודם: "וְהָרַעַב הָיָה עַל כָּל פְּנֵי הָאָרֶץ וַיִּפְתַּח יוֹסֵף אֶת כָּל אֲשֶׁר בְּהֶם וַיִּשְׁבֵּר לְמִצְרַיִם". אבל פשט לחוד ודרשה נאה לחוד. (וגם בשפות אחרות לשבור הוא לשבור את הרעב, ואי לכך חידה לדוברי האנגלית: מתי אוכלים ארוחת בוקר בערב?)

¹¹ היינו חשש מעין הרע. יעקב מצווה את בניו: "למה תתראו, והמדרש מפרש: "אל תוציאו בידכם פרוסה ואל תכנסו כולכם בפתח אחד מפני העין". (להוציא ביד פרוסה נראה לנו שהוא לאכול בפומבי, להראות שיש בידך מזון כלשהוא). ראה בהמשך המדרש בסימן ו שם שאחי יוסף נכנסים בשערים שונים ומחפשים אותו בכל שווקי מצרים ובהם גם בשוק של זונות, משום שידעו שיוסף הוא יפה תואר. ועל זה יוסף תופס אותם ואומר: "מרגלים אתם". וכשהם עונים שכך ציווה אותם אביהם, הוא משיב להם: "בשוק של זונות מה טיבכם? לא הייתם מתיראים מן העין?". ראה שם גם המשפט שהאחים עונים לו (הכל עפ"י המדרש): "אבידה אבדה לנו והיינו מבקשים אותה שם". היטב הבינו האחים מה פירוש למכור נער צעיר לעבדות במצרים! כך או כך, אולי לא בכדי מברך יעקב את יוסף: "בן פֶּרֶת יוֹסֵף בֶּן פֶּרֶת עָלֶי עֵין בְּנוֹת צֶעֶדָה עָלֶי שוֹר". שזה המקור למדרשים ולמפרשים שביוסף וזרעו לא שולטת עין הרע.

קטן וספר תורה עושים אותו לסניף.¹²

אתה ממונד ואני מן התורה (מהחכמה).¹³

בראשית רבה צא ג, פרשת מקץ¹⁴

שנוי: שלש מאות נזירים עלו ובקשו להקריב תשע מאות קורבנות בימיו של שמעון בן שטח.¹⁵ מאה וחמישים מצא להם פתח,¹⁶ ומאה וחמישים לא מצא להם פתח. עלה שמעון בן שטח אצל ינאי המלך,¹⁷ אמר לו: שלוש מאות נזירים עלו ומבקשים להקריב תשע מאות קורבנות, ואין להם. אלא תן אתה מחצה משלך ואני אתן מחצה משלי וילכו ויקריבו. נתן ינאי המלך מחצה משלו, והלכו והקריבו. באו ואמרו לשון הרע לינאי המלך על שמעון בן שטח ינאי: הוי יודע, שכל מה שהקריבו – משלך הקריבו. ברם שמעון בן שטח לא נתן משלו כלום. כעס ינאי המלך על שמעון בן שטח. שמע שהוא כועס עליו, נתיירא וברח.¹⁸ לאחר ימים היו בני אדם גדולים ממלכות פרס יושבים ואוכלים על שולחנו של ינאי המלך. אמרו לו: אדוננו המלך, זכורים אנו שהיה כאן זקן אחד והיה אומר לנו דברי חכמה. אמר לאחותו שלחי אחריו והביאוהו. אמרה לו: תן לי דברך ושלח לו טבעתך והוא בא. נתן לה דברו ושלח לו טבעתו ובא. ... אמר לו: למה ברכת? – שמעתי שהמלך כועס עלי ויראתי שלא תהרגני, וקיימתי את המקרא הזה: "חֲבִי כְמַעַט רָגַע עַד יַעֲבֹר זַעַם" (ישעיהו כו כ). אמר לו (ינאי לשמעון): למה שיטית בי? אמר לו: חס ושלום, לא שיטיתי בך. אלא אתה ממונד ואני מן התורה, שכתוב: "כי בצל החכמה בצל הכסף" (קהלת ז יב). אמר לו: ולמה לא אמרת לי? אמר לו: אילו אמרתי לך לא היית נותן.¹⁹

עד יעבור זעם.²⁰

כפתור ופרח – לא ירד בני עמכם²¹

פרשה צב

¹² אגב דרשות על הפסוק: "וַיִּרְדּוּ אֲחֵי יוֹסֵף עִשְׂרֵה לְשֹׁבֵר בָּר מִמִּצְרַיִם", נגדר המדרש לדון במהות המספר עשר כמנין לדבר שבקדושה, כולל הדין המיוחד שאפשר לצרף ילד שטרם הגיע לגיל מצוות למנין. ראה הסוגיה בבבלי ברכות מז ע"ב: "אמר רבי יוסי: קטן המוטל בעריסה מזמנין עליו ... הוא דאמר כרבי יהושע בן לוי, דאמר רבי יהושע בן לוי: אף על פי שאמרו קטן המוטל בעריסה אין מזמנין עליו - אבל עושיין אותו סניף לעשרה". אבל הנוסח במדרש בראשית רבה נראה שלקוח מהירושלמי ברכות ז ב שמשלב בדין גם מקור מהתוספתא שאומר: "אין מדקדין בקטן", ומסקנתו היא אפילו קיצונית יותר שניתן לצרף למנין עשרה שני קטנים: אחד ספק ואחד קטן, עושים את הספק עיקר ואת הקטן לסניף". עוד שם דברי ר סימון שנשאל אם ניתן לצרף קטן גם לזימון בשלושה ותשובתו: לא כל שכן! סוף דבר, נראה שעניין זה, כולל הצירוף המיוחד של ספר תורה, לא התקבל להלכה (גם לא דין של "מופלא", היינו קטן בשנתו השלוש עשרה, ראה נזיר כט) ויש לחקור בו עוד. וכל היודע מחקר בנושא, אנא יודיענו בהקדם.

¹³ אמרה זו קשורה לפסוק בקהלת ז יב: "כִּי בְצֶל הַחֲכָמָה בְּצֶל הַכֶּסֶף". הפרשנות הקלאסית של פסוק זה היא החיבור של החכמה (התורה) עם ההצלחה הכלכלית, או באותו אדם או בשני אנשים (ויותר) שמשלימים זה את זה. ראה פירוש רש"י על הפסוק: "כי בצל החכמה בצל הכסף - כל מי שישנו בצל החכמה ישנו בצל הכסף שהחכמה גורמת לעושר שיבוא". או כדברי ר' יוחנן בגמרא פסחים נג ע"ב: "כל המטיל מלאי לכיס תלמידי חכמים - זוכה ויושב בישיבה של מעלה, שנאמר כי בצל החכמה בצל הכסף". אבל במדרש בפרשת השבוע הולך בדרך של הפרדה: אדם אחד בא בכח עושרו וכספו ואדם אחר בא בכח חוכמתו ותורתו. המדרש מביא לשם כך, סיפור על עימות בין שמעון בן שטח ואלכסנדר ינאי. נביא סיפור זה לעצמו להלן.

¹⁴ גם סיפור זה לקוח מהירושלמי ברכות ז ב. ואנו נקטנו את נוסח בראשית רבה בעברית עפ"י מהדורת א. א. הלוי.

¹⁵ שלושה קרבנות לכל נזיר בהשלמת נזירותם, ראה במדבר ו יד. ונראה שלא היה בידם כדי הבאת קרבנות אלה.

¹⁶ להתיר למפרע את נזירותם. בדומה להתרת נדרים.

¹⁷ שהיה גיסו. שלומציון המלכה אשתו של ינאי הייתה אחותו של שמעון בן שטח. נראה אותה להלן.

¹⁸ בין ינאי לשמעון בן שטח היו כמה עימותים ומן הסתם לא בגלל עניין זה ברח שמעון בן שטח למצרים. ראה סנהדרין יט ע"א על ינאי המלך שעבדו הרג אדם וקראו לו לבוא לדין: "יבוא בעל השור ויעמוד על שורו" ... "אמר ליה שמעון בן שטח: ינאי המלך! עמוד על רגליך ויעידו בך". ומן הסתם גם הסיפור בקידושין סו ע"א על הקרע הגדול בין ינאי והחכמים שקראו לו: "רב לך כתר מלכות, הנח כתר כהונה לזרעו של אהרן!". שם אמנם לא נזכר שמעון בן שטח במפורש אך סביר מאד שנוכח שם.

¹⁹ נראה אם כך, שכן הייתה גניבת דעת מסוימת של שמעון בן שטח. החכם יכול לחשוב שהחלוקה חכמה וממון היא שווה והוגנת, אבל בעל הממון לא בהכרח סבור כך וצריך לקבל את הסכמתו. ואת המשך הסיפור נשאיר לשואבי המים לקרוא במקורות.

²⁰ ביטוי זה לקוח מהפסוק בישעיהו כו כ: "לֶךְ עִמִּי בְּאֵל בְּחַדְרֵיךָ וּסְגֵר דְּלִתְךָ בְּעֶדְךָ חֲבִי כְמַעַט רָגַע עַד יַעֲבֹר זַעַם". ראינו אותו גם בסיפור לעיל. פסוק זה שימש בסיס לתפיסת עולם של הרכנת ראש בשעת סכנה, השלמה עם הגזירה, וציפייה שיעבור זעם וישתנה המצב לטובה. ראה מדרש נתחומא (בובר) פרשת ויצא סימן בעת שיעקב יוצא לחרן ונס מעשו: "אם באו עליך יסורין לא תפתח פיך ותקרא תגר אחר מדת הדין, אלא וסגור דלתיך בעדך. למה? חבי כמעט רגע עד יעבר זעם - אין היסורין באין לעולם אלא עוברים הן, שנאמר: חבי כמעט רגע עד יעבר זעם". ומדרש אגדת בראשית (בובר) שם, מוסיף: "בשעה שאתה רואה שעה חצופה, אל תעמוד כנגדה, אלא תן לה מקום". אסטרטגיה זו הייתה מקובלת על רבים מעם ישראל לאורך הגלות הארוכה. לפעמים היא פעלה, ולפעמים לא.

²¹ שני ביטויים מנוגדים, הראשון לדברים של טעם והשני לדברים חסרי טעם. ראה בסימן י שם הדרשה על מנהגו של ר' טרפון: "בשעה שהיה אדם אומר דבר מתוקן לפני רבי טרפון, היה אומר: כפתור ופרח. ובשעה שהיה אומר דבר של בטלה, היה אומר: "לא ירד בני עמכם".

לעת מיצוי החשבון.²²

שואלים על החיים ואין שואלים על המתים.²³

בוקר אור²⁴

בראשית רבה צב סימן ו

"הבוקר אור והאנשים שולחו" – אמר ר' לוי: מעשה היה בדרום בפונדקי אחד, שהיה עומד ולובש בגדיו בלילה ואומר לאלו שהיו שם: עמדו וצאו לכם שְׁלֹחָיָה²⁵ עוברת. והיו יוצאים ולסטים מקדמים אותם ומקפחים אותם ונכנסים ומחלקים עמו.²⁶ פעם אחת הלך ר' מאיר ונתקבל שם. עמד ולבש בגדיו ואמר לו: עמוד וצא לך, שלויה עוברת. אמר לו: יש לי אח אחד ואני יושב וממתין לו. אמר לו: והיכן הוא? אמר לו: בבית הכנסת. אמר לו: ומה שמו? ואני הולך וקורא אותו. אמר לו: כי טוב. כל אותו לילה היה אותו פונדקאי הולך וצווח על שער בית הכנסת: כי טוב! כי טוב! ולא היהשום בן אדם עונה לו. בבוקר, עמד רבי מאיר ושם על חמורו שיל לו. אמר לו אותו פונדקאי: היכן הוא אחיך שאמרת? אמר לו: הרי הוא: "וירא אלהים את האור כי טוב".

שבת שלום

מחלקי המים

מים אחרונים: נקווה שדברינו ירדו עמכם ונמצאו כפתור ופרח.

²² ראה קשה בחיים שאדם מרגיש שממציים איתו את הדין ובאים איתו בחשבון על כל מעשיו הרעים. ראה שם הביטוי המלא בקשר לצערו של יעקב: "לעת מצוא – לעת מיצוי היום, לעת מיצוי הדין, לעת מיצוי הנפש, לעת מיצוי החשבון. כיון שראה יעקב שנתמצה החשבון, התחיל שופך תחנונים: ואל שדי יתן לכם רחמים". ראה דברינו [ואל שדי יתן לכם רחמים](#) בפרשה זו. וגם האחים משתמשים בביטוי דומה בעת שיוסף תופס אותם, בראשית רבה פה ב: "כזה שהוא ממצה את החבית ומעמיד אותה על שמריה".

²³ צחות לשון כאשר אדם שואל על משהו והוא כבר לו בין החיים, מתעלמים משאלתו ומסיטים אותו לשאול על משהו אחר שעודנו חי. ראה במדרש שם: "ר' חייא רבה ראה בבלי אחד (שבא מבבל לארץ). אמר לו: מה עושה אבא? אמר לו: אמא שואלת בך. אמר לו: אני אומר לך כך ואתה אומר לי כך? אמר לו: שואלים על החיים ואין שואלים על המתים". ראה גם גמרא פסחים ד ע"א: "רב בר אחוה דרבי חייא ובר אחתיה. כי סליק להתם אמר ליה: אייבו קיים? אמר ליה: אימא קיימת, אמר ליה: אימא קיימת? אמר ליה: אייבו קיים". ובסוף, שניהם כבר אינם בין החיים.

²⁴ נסיים בביטוי שכלל אינו במדרש על הפרשה אבל הוא ביטוי שאנשים מורגלים לומר כמענה לאיחול: בוקר טוב. המבדך אומר: בוקר טוב והמתברך עונה: בוקר אור (ובערבית: סבאח אל חיר – סבאח אל נור. ובערב: מסא אל חיר – מסא אל נור). מקור הביטוי הוא בפרשתנו, בראשית מד ג: "הבקר אור והאנשים שְׁלָחוּ הַמָּה וְחַמְרֵיהֶם". ראה דיון על פסוק זה בגמרא פסחים ב ע"א על המשנה: "אור לארבעה עשר". ובגמרא תענית דף י ע"ב: "אמר רב יהודה אמר רב: לעולם יצא אדם בכי טוב ויכנס בכי טוב, שנאמר: הבקר אור והאנשים שלחו" (ומכאן גם לברכת ערב אור כבערבית לעיל, היינו שיגיע למקום יישוב מבעוד אור יום). והכל מהיום הראשון בבריאת העולם: "וירא אלהים את האור כי טוב".

²⁵ שיירה.

²⁶ האכסנאי רימה את אורחיו ועשה יד אחת עם שודדים שגזלו אותם כשאלה יצאו בלילה לראות שיירה שכאילו עברה במקום.